

פסיפס ענק של מקורות מן העבר

נדב ושכחה

חנה פנחס-כהן. סדרת ריתמוס לשירה, הוצאת הקיבוץ המאוחד, קרן ח"א, 80 עמ', 36.90 שקלים

ארמיאל קוסמן

דבר השירים החדש של חנה פנחס-כהן הוא צינור דרך נוסף בתחילת שבו זורמת והולכת – תוך כדי שהיא תופסת מקום מרכזי יותר ויותר בשירה העברית העכשווית – השירה המעוגנת במי קורות הישראליים היהודיים.

פריצת הדרך הגדולה של קברצה זו (אף שמעולם לא התאגדה כקברצת יוצרים רשמית מאזרי בניפסט זה או אחר) היתה עם התקבלותה של שירת ולדה לקצנת המרכזי של השירה העברית המודרנית. אך מאז עם כבר רוד שלם של יוצרים שתפס מקום משלו בשנות השמונים התשעים וכיניהם, אם להוד כי רק מעטים, מידון איקסון, אסתר אטינגר ויוזרב קפלון, וכן רבקה מרים ואיתמר יעודקסט הוותיקים יותר (משהיתה קברצה זו לעובדה קיימת גם מצאו יוצרים רבים אחרים את עצמם קרובים להם, או קשורים למעשה הציבורי שלהם, אם כי רק באופן חלקי. כך, למשל, חמוטל ברוסקי, אשר ריין, יצחק

ארמיאל קוסמן פרצה כפוליק לחלום באוניברסיטת בראל, ספר שירי 'זה אני יסיל' ראה אור במחברת ריגמול והוצאת הקיבוץ המאוחד

אורבך-אורפו ורבים נוספים). על הרקע הזה תפסה חנה פנחס-כהן את המקום המרכזי ביותר בקברצה, מהיותה היוסרת והעורכת של כתב העת "דימוי" שריכוז סביבו את כל אותם יוצרים.

מהבחינה הזאת, לפחות, פנחס-כהן, כבר מסוף שנות השמונים היא מעין "ציר" תרבותי. אך לא פחות מזה עושה שירתה, המתפתחת והולכת מאז יצא ספר הביכורים שלה, "הצבע בעיקר", ב-1989. שירה נבנים על פסיפס ענק של מקורות מן העבר, הנפגשים עם הווה כאוב ומסוכסך (ולפעמים גם קסום, כבתיאורי הנוף שבשירתה), אבל הקולות אינם רק קולות שלה.

אפשר לשמוע שם מקהלה ותזמורת של השפה והקונטציות המשנאות והתלמודיות, הפיוטיות, או גם האלתרמניות והשלונסקאיות, ולעתים קרובות לארוג שטיח מעין זה, ולהעניק לקוראים תחושה שהחומרים שלפניהם אינם רק בליל מקרי ומפורז של רבנים, ושלפניהם מונחת יצירה אורגנית, חדשה ומקורית. בהצלחת המלאכה הזאת שמן סוד ייתורה של שירת פנחס-כהן.

השימוש המודרני של פנחס-כהן במקורות היהודיים (בעיקר משנאיים, אך גם מקורות מקראיים רבים, ולרוב מתוך שיר השירים וכך, למשל, עמ' 17 ועמ' 34), ומקורות תלמודיים חסידיים, בתוספת לא מעט אוזורים מהעולם הגורלי, הוא כעין שכבה אחת של צבע על בר הציור הגדול, שעליו נבנית אחר כך השכבה העכשווית, המיידית, זו הרוחקת את הנפש ולומר משוה – ושלרוב היא משופעת בחשיפה של

עולמה הפנימי של מי שהיא אשה, רעייה, אם (אך יש בה גם אוזורים רבים למצבים מעיקים אחרים, כמו המועקה הפוליטית והמלחמה, כבעמ' 8, 19, 38).

הנה כך, לדוגמה, בשיר "על הזלב והדם" (עמ' 79) תשתית השיר בגויה על אוזורים מהמקורות: "הלב נעבר לדם", "מלאך ושמו לילה", "ארבעים יום אחכה לו", "אליק נר ראשה", "שכתי על משבר"; אך על גבי רשת ראשונית זו, שמבניס את הקוראים לתוך עולם של סמלים סלקטיביים, נבנית השכבה השנייה של צבעי השיר, זו האינדיבידואלית, העי כשווית, המספרת על עולמה הפנימי הסגור מינחת, תשוקה וחשניות ("...יפה סיפתך... וילוש בידך", "היום שככי ידך", "עבוד זכרונך" של אחת, וזה, שאינה רחוקה אם כל זה", אלא אשה פרטית שמש תוקפת וכואבת באופן ייחודי ואישי מאוד – וכך נמוגת שכבה בשכבה למארג חדש. התוצאה האחרת תיית של המארג במקרה זה שחרת בשיר סמלים מרכזיים כחלב (האשה), דם (הגידה) ורוד (הגבר), שהם בעלי משמעות טעונה בשני הרבנים: זו הקול קטיווית, החזקה והקשה, האטומה – כפי שנרמה לנו לעתים קרובות – לגתל היחיד; והשנייה, זו האישית, השבירה, המביעה כאב, אהבה ותשוקה פריכים ועדינים. המתח הזה מונח בתשתית שירתה של פנחס-כהן, והוא שופך אותה לשירה מרתקת וחידנית.

מקורות האות של טכניקת הכתיבה מציעה פנחס-כהן שני חידושים מרכזיים בספר זה (ובקורד מוז). הראשון הוא מה שאני מכנה "מדרש-שיר". כלר, מר, היא יוצרת את אותה רשת בכיסית של

קונטציות (אך הפעם אני מרגיש את העוברת שבשירים מסוימים המקור הוא אחיד לגמרי, ממש כפי שהיה בעבר המבנה הספרותי של המדרש הקי רום), שעליה היא בונה מעין מדרש אישי.

כך, למשל, בעמ' 42-43 נבנה השיר "אין אינט ראה" על משנת עירובין, ובעמ' 77 ("מערה") על שבדי מלים ואזורים מתודתו של רבי נחמן מברס לב.

החידוש השני נמצא באותם שירים שבהם היא מאמצת את צורת ה"מקלה", הפואמה הרכיקולית. כשעה שהקול המרכזי של השיר נרפס באופן הרגיל במאוזן, נרפס קול ה"מקלה" (שהוא קול המצוקה, זה הקול הפנימי והנסתר ביותר) במאונך, בצמור לו. שיר נפלא ומעביר רטט שנכתב בטכניקה זו הוא "פנים בית טבת" (עמ' 28-31).

בכמה שירים מצאתי גלישה לפרוואיות, שלע ניות רעתי מהלה את עוצמת השיר בגודש תיאורי וטישטשה את המוסיקליות שלו (בעמ' 57 למשל, "שיר חמד"), ובכמה מקרים נסחפה פנחס-כהן למשי חקי מלים שהיו לה, לדעתי, למכשול, משום שניכ רת בהם איזו גרידה בלתי מכוונת של האסוציאציות (כמו "גינה במנגינה" בעמ' 51, "קלושרים שמכלום שרים", עמ' 52). אך כל אלו כטלים בשישים לעומת העוצמה והכוח של השירים החזקים שבספר, במיוחד אלה שמצטיינים גם במוסיקליות עשירה וסוחפת. השיר הפותח של הספר, "מסכת נשים", "העיר" (בעמ' 55), "כשמעשה ידי עושים שירה" (עמ' 60) ועוד רבים אחרים תופכים את הספר הזה לאחד מספרי השירה העבריים הטובים שראו אור בשנה זו.